

виступає в ракурсі мотиваційно-ціннісних диспозицій особистості як відповідний віку симптомокомплекс маскулінно-фемінних властивостей у просторово-часовому вимірі [1, с. 53]. Шкільний вербальний булінг провокує формування проблемної гендерної ідентичності, в результаті якої підростаюча особистість як знецінює себе, так і формує споживацьке ставлення до іншої статі, об'єктивуючи її. Об'єктивація інших людей, і врешті-решт себе, пригнічує і спотворює дійсність, провокує формування нездорових особистісних характеристик. Як зазначає В. Татенко, «об'єктна позиція ... утворює тип спільного життя, основну соціально-психологічну характеристику якого становить філософія існування за рахунок інших...» [2, с. 100]. Уважаємо, що гармонійну особистість характеризує конструктивна гендерна ідентичність, в основі якої лежить здорова суб'єктність, яка «передбачає певну автономію, незалежність, самостійність, ініціативність, інтернальність, а також авторську позицію та прагнення до творчої самоактуалізації» [2, с. 103].

Література

1. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність особистості: когнітивна парадигма. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 22. С. 51–56.
2. Татенко В. *Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія*. Київ: Міленіум, 2017. 184 с.
3. Широкоградюк Л. Емоції як спонукальний компонент лихослівного слововживання. *Humanitarium. Сер. Психологія*. Переяслав (Київ. обл.); Ніжин (Чернігів. обл.): Лисенко М. М., 2018. Т. 41, вип. 1. С. 164.
4. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять: навчально-методичний посібник / Говорун Т. В. та ін.; за заг. ред. Т. В. Говорун. Київ: ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. 806 с.

ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КРИЗИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВНИЧИХ ПРОФЕСІЙ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Тетяна ЯБЛОНСЬКА

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

t_yablonska@ukr.net

Лілія СІРОХА

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

lilia-d@ukr.net

У сучасних умовах актуальним є дослідження професійних криз у правничій професії, яка характеризується високою стресогенністю. Вагомим фактором цих криз є гендерні стереотипи, адже історично професійна діяльність у сфері права вважалася сферою реалізації чоловіків.

Метою статті є дослідження гендерних особливостей проявів професійної кризи працівників правничих професій.

У дослідженні використовувалися тест В. Бойка [3] та авторський опитувальник з метою виявлення гендерних стереотипів у професійній діяльності; для порівняння вибірок використовувалися χ^2 -квадрат і критерій Манна-Уїтні. Вибірку склали 68 працівників правничих професій, 42 жінки і 26 чоловіків, віком 29–40 років, з досвідом роботи від 5 років.

Сучасними науковцями активно вивчаються проблеми суспільних стереотипів фемінності й маскулінності [2]; вплив гендеру та цінностей на вибір професії, гендерні та кар'єрні стереотипи [1].

Специфіка юридичної діяльності зумовлена її соціальною значущістю, різноманітністю й складністю завдань, програма вирішення яких виражена в найзагальнішій формі – правовій. Кожна справа для юриста є новим завданням, що не має шаблонних рішень; правове регулювання діяльності накладає відбиток на професійне спілкування і особу правника [5]. Для більшості юридичних професій характерна висока емоційна напруженість праці, що часто пов'язано з негативними емоціями, необхідністю їх пригнічувати, а емоційну розрядку відкладати на тривалий час [4].

Практично для всіх правничих професій важливою є комунікативна діяльність, яка полягає у спілкуванні в умовах правового регулювання, що накладає специфічний відбиток на всіх учасників спілкування. Також для них характерна висока емоційна напруженість праці; при цьому частіше це пов'язане з негативними емоціями, з необхідністю їх пригнічувати, а емоційну розрядку відкладати на досить тривалий період [4].

Отже, професійна діяльність у правничій сфері пов'язана з високою соціальною відповідальністю, нормативністю, часто з ризиконебезпечністю, емоційною напруженістю, що часто спричиняє виникнення професійних криз. Ще одним вагомим фактором професійних криз працівників правничих професій є соціальні стереотипи, зокрема гендерні, які все ще мають значний вплив, особливо в традиційно «маскуліних» сферах діяльності, якою є правнича.

У результаті опитування було визначено вираженість у досліджуваних проявів емоційного вигорання як механізму психологічного захисту, що полягає в повному або частковому виключенні емоцій у відповідь на психотравмуючі чинники [3].

Виявлено, що в опитаних найбільшою мірою виявляється симптом неадекватного емоційного вибіркового реагування, який є сформованим і в жінок, і особливо в чоловіків. Цей симптом є безсумнівною ознакою професійного вигорання, коли професіонал перестає відчувати різницю між двома принципово різними явищами – економічним проявом емоцій (що є корисною набутою навичкою) та неадекватним вибірконим реагуванням, що виявляється в емоційній черствості, нечемності й байдужості. При цьому найбільш яскраво симптом «неадекватне емоційне вибіркоче реагування» виражений у чоловіків-правників, у яких він не просто склався, а перейшов в розряд домінуючого в синдромі «емоційного вигорання». Такі симптоми, як «емоційна відстороненість», «емоційний дефіцит», «емоційно-моральна дезорієнтація» і «редукція професійних

обов'язків» також виражені в опитаних на значному рівні, знаходяться на стадії формування.

Порівняння груп жінок і чоловіків свідчить, що загалом у жінок частіше відзначаються вищі показники симптомів вигорання. Зокрема, зафіксовано значущі відмінності щодо показника «переживання психотравмуючих обставин» ($p < 0,05$). При цьому виявлено, що в чоловіків деякі симптоми досягають вищого рівня і вже стали домінуючими, що вимагає проведення спеціальних психокорекційних заходів. Так, виявлено, що загалом у жінок більше виражені симптоми I і III фази вигорання, а в чоловіків – II фази (жінки: I фаза – 28,6, II фаза – 47,9, III фаза – 37,5; чоловіки: I фаза – 21,3, II фаза – 51,8, III фаза – 30,8).

Результати опитування працівників правничих професій щодо гендерних стереотипів показали, що 33,3 % жінок відчували упереджене ставлення до себе через стать; при цьому жоден з чоловіків не відчував такого ставлення ($p < 0,05$). Аналіз відповідей на інші запитання (щодо впливу належності до певної статі на досягнення успіху у професійній діяльності; щодо оцінювання ефективності призначати на керівні посади працівників, залежно від їх статі та інші), попри відсутність значущих відмінностей, свідчить про актуальність для жінок проблеми гендерної нерівності у професійній діяльності, тоді як більшість чоловіків сприймають ситуацію як належну або й самі підтримують стереотипи щодо різних можливостей досягнення успіху та результативності праці.

Отже, професійна діяльність працівників правничих професій пов'язана з високою соціальною відповідальністю, нормативністю, стресогенністю, емоційною напруженістю, що може призводити до професійних криз. Професійні кризи представників цих професій часто зумовлюються як специфікою професійної діяльності, так і гендерними стереотипами. Виявлено, що емоційне вигорання, як прояв професійної кризи, має специфіку в жінок і чоловіків. Можна стверджувати, що гендерні стереотипи та нерівність у професійній діяльності є додатковим стрес-фактором для жінок, які працюють у правничій сфері.

Література

1. Moya M., Expósito F., Ruiz J. Close Relationships, Gender, and Career Salience. *Sex Roles*. 2010. No. 42 (9–10). P. 825–846.
2. Rackley E. *Women, Judging and the Judiciary: From Difference to Diversity*. Routledge-Cavendish, 2012. 232 p.
3. Бойко В. В. Синдром «емоціонального вигорання» в професіональному общении. Санкт-Петербург : Сударыня, 2001. 434 с.
4. Романов В. В. Юридическая психология : учеб. для юридических специальностей ВУЗов. Москва : Юрист. 2009. 560 с.
5. Чернуха Н. М., Рижиков В. С. Професійна діяльність юриста: теоретичні засади. *Трипільська цивілізація*. 2012. № 7. С. 45–48.